

"Завод" - Никола Вапцаров (анализ)

Публикувано от Simonsita на 17.04.2010

„ЗАВОД” - НИКОЛА ВАПЦАРОВ (анализ)

Една от най-популярните фотографии на Никола Вапцаров е тази с работническа камизола на фона на огромна машина. Дори чрез своята снимка поетът сякаш се стреми да визуализира облика на своето време, неговите типични черти, такива, каквито са в поезията му - поезията, в която „диша на новото време стиха”. За твореца Вапцаров човекът на техническия XX век е фабричният работник, носител на ново съзнание за себе си и света. Той говори в лириката му. Говори със собствения си обикновен, дори груб език - за своята „жестока, безока съдба”, за нелепата същност на живота „без маска и без грим”, за нищетата и мизерията, погубващи хората на творческия труд.

Естествено делнично пространство на работника е фабриката. От него се обуславя присъствието на един от най-устойчивите образи в лириката на Вапцаров - този на завода. Той е изграден като тотална метафора на обществото, обемаща в себе си както внушението за социалния ад „тук” и „сега”, за дисхармонията между човека и света, така и за мечтата по утрешния ден, по бленуваното бъдеще. Тази смислова амбивалентност в разгръщането на образа на завода го утвърждава като обобщен символ на екзистенцията изобщо.

Още заглавието на стихотворението назовава конкретния топос - „завод”. Първите стихове графично щрихират елементи от познат пейзаж:

Завод. Над него облаци от дим.

Но следващите редове веднага разгръщат посланието на текста до генерализирано обобщение. Става ясно, че иде реч не за конкретно заводско пространство, а за битието на обикновения човек, за обществото като цяло. Сполучливо намереният метафоричен образ „озъбено свирепо куче” (един от най-ярките в българската поетична традиция) визуализира дивата жестокост на живота цената на непосилната борба за парченце хлеб”. Същността на социалния ад не е представена чрез разгърната картина а е експресивно внушена чрез единични детайли от заводското пространство, обобщаващи усещането за напрежение и дисхармония:

*Във залите плющят каиши,
трансмисии скриптят
от всеки кът
И става толкоз душно,
че да дишаш
не би могъл спокойно,
с пълна гръд.*

Глаголите „скриптят“ и „плющят“, както и анжамбманът между четвърти и пети стих на строфата, носят усещането за задъхване, за напрегнатост, дават преосмислянето на глагола „дишам“, натоварвайки го със значение „живея“. Непоносимата атмосфера поставя под въпрос самата възможност за живот. Така социалната проблематика се полага в контекста на екзистенциалното. Използваната „ти“ - форма, която имплицитно съдържа лирическото Аз, превръща монолога размисъл от изповед в себе си и пред себе си в диалог с другия - събратя по участ, другаря по пленничество в завода живот. Това е съкровено споделяне на усещането за непосилната тежест на битието в търсене на единение чрез обговаряне и осмисляне на общата съдба.

Конфликтността на времето, противоречивата същност на битието във Вапцаровата лирика е внушена чрез контрастно противопоставяне. В стихотворението „Завод“ то е реализирано чрез изграждането на топосна антитеза - на затвореното пространство на завода противостоят отворената широта и безкраят на полето и небето. Красотата и хармонията на природата подчертават абсурда и дисхармонията на човешкото живеене. „Заводските стени“ са непреодолимата преграда, зад която всяка мечта и копнеж се превръщат в ненужност, в заблуда, която безмилостната ръка на всевластника живот „изхвърли на боклука“. Зад тези стени творческият труд е превърнат тегоба, в насилие, в отрицание на самия себе си. Парадоксалността на съществуването не само обезличава отделния индивид, но разкъсва връзките с другите, прави невъзможно единството в света. Най-категоричният знак на човешкото единение - словото, губи своя смисъл, способността си да изразява съкровената човешка същност. Поривът към общност е доведен до крясък - израз на натрупаното напрежение, на съпротива срещу угнетяващата, смазващата „заводска“ реалност:

*И в този шум
и трясък на машини
ще трябва непременно да крещиш,
да могат думите
разбрано да преминат,
пространството, което ги дели!
И аз крещях години -
цяла вечност...
Долавях, че и другите крещят -
машините,
завода
и човека
от на-затуления
тъмен кът.*

Така в текстовото пространство крясъкът става израз на непречупената човешка воля, на неумирация стремеж към освобождаване от оковите на битието, на вътрешното желание за съпротива. Анонимното „ти“-обръщение е заменено с Аз. Лирическият човек категорично заявява своята принадлежност към света на завода живот, към пространството на угнетените, но решени на борба, осмислили своята участ, но и своята сила хора.

Темата за страданието отстъпва място на мотивите за борбата и вярата в утрешния ден. Обръщението „ти“ вече е адресирано до персонифицирания образ на завода живот. Опозицията „ние-ти“ изразява едно ново самочувствие, усещане за сила, идващо от мисълта за общност, за единение, за множественост. Това обуславя и категоричността на изказа - „напразно“ и „ще снемем“, заявяващ порасналата вяра в собствените възможности, увереността на човека творец в способността да се пребори за правото си на живот и хармония.

И ти, завод, се мъчиш

пак отгоре

да трупаш дим и сажди

пласт след пласт.

Напразно! Ти ниучи да се борим -

ще снемем ние

слънцето при нас.

Знакът на слънцето, обемащ в себе си представата за живот и светлина, обединява представата за живота „утре“, хармонизиран с вечния ритъм на универсума, с простора и красотата. Устремът към новото събира в едно ритъма „на хиляди сърца“, задава нов смисъл на живеенето, връща достойнството на хората „с осаждени от черен труд ръце“. Защото носи вярата, че утрешният ден принадлежи на тях - хората творци.